

Vegetationens påverkan på gårdens rumslighet

En jämförelse mellan efterkrigstidens och dagens bostadsgårdar

Linn Abrahamsson

Titel: Vegetationens påverkan på gårdens rumslighet: en jämförelse mellan efterkrigstidens och dagens bostadsgårdar

Engelsk titel: The Vegetation's Influence on Residential Yards: A Comparison Between Residential Yards Built in the Post-War Era and Today

©Linn Abrahamsson

Handledare: Malin Eriksson, SLU, institutionen för stad och land

Examinator: Ulla Myhr, SLU, institutionen för stad och land

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet, fakulteten för naturresurser och jordbruksvetenskap

Institutionen för stad och land, avdelningen för landskapsarkitektur

Omfattning: 15 hp

Nivå: Grundnivå G2E

Kurs: EX0725, Projekt i landskapsarkitektur

Landskapsarkitekturprogrammet, Ultuna

Nyckelord: bostadsgård, efterkrigstiden, omslutenhet, rumslighet, växtgestaltning

Omslagsbild: Kvarteret Birka, fotograf Linn Abrahamsson 2017-09-20

Alla bilder i arbetet publiceras med erforderliga tillstånd.

Publiceringsår: 2018

Publiceringsort: Uppsala

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se/>

Sammandrag

Landskapsarkitekten får ofta uppgiften att utforma bostadsgårdar. Ett av arbetssätten som skiljer oss från byggnadsarkitekter är att vi designar med växter. Med växter kan vi skapa rum utomhus som är behagliga att umgås i. Under efterkrigstiden byggdes många bostadsgårdar som ännu idag är omtalade för sitt lummiga utseende och behagliga rumsligheter. Beroende på hur vi landskapsarkitekter väljer att arbeta med växter och deras höjd och placering kan vi skapa olika typer av rumsligheter. Den här studien undersöker hur landskapsarkitekter har arbetat med storlekar på växter under 2010-talet jämfört med efterkrigstiden. Syftet var att identifiera skillnader i val av vegetation och dess användning för att skapa uterum. Studien baseras på Nick Robinsons kategorier för växtstorlekar samt hans begrepp av omslutenhet. Resultatet visar att högre vegetation är mer förekommande i de äldre bostadsområdena jämfört med de nyare vilka domineras av vegetation under ögonnivå. Den högre vegetationen används också i större utsträckning för att skapa avskilda, mindre rum på de äldre gårdarna jämfört med de nyare gårdarna vilka har brist på dessa typer av utomhusrum. Slutsatsen är att de nya gårdarna på grund av den öppna miljön erbjuder sämre möjligheter till enskilda, rekreativa upplevelser.

Abstract

A usual task for the landscape architect is to design the residential yards belonging to apartment blocks. Landscape architects often use of plant materials when designing. With plants, we create outdoor spaces adjusted to human activity. Depending on which heights of plants we choose to work with different kind of spatialities can be created. Many of the residential yards celebrated for a lush, green appearance and comfortable scale were built in the 1930-50s. This study investigated how landscape architects have used various heights of plants in the residential yards of the 1950s compared with the yards of today. The aim was to identify differences in their use to create outdoor rooms. The study was based on Nick Robinson's size categories of plants and his definitions of enclosure. The results show a larger use of higher vegetation in the older residential yards compared to the newer which are dominated by vegetation below eye-level. Higher vegetation is also more frequently used to create intimate, small rooms in the older yards, compared to the newer yards where there is a lack of these types of outdoor rooms. As a result, the inhabitants of these new residential areas have a more open environment which provides fewer possibilities for private, recreational outdoor experiences.

Innehåll

Introduktion	5
Bakgrund.....	5
Funktionalismens recept på bostadsgård	6
2010-talets stadsbyggnad.....	7
Att bilda rum med växter	8
Syfte och frågeställning.....	9
Avgränsning	9
Metod	9
Val av bostadsgårdar	9
Inventering och bedömning av vegetation	10
Jämförelse av storlekskategorier och rumsbildning.....	11
Resultat	12
Inventering och bedömning av storlekskategorier	12
1. Kvarteret Birka.....	13
2. Kvarteret Torbjörn.....	14
3. Kvarteret Källan.....	15
4. Kvarteret Mjölaren.....	16
5. Kvarteret Mjolsäcken	17
6. Kvarteret Stigluckan.....	18
Jämförelse av storlekskategorier	19
Jämförelse av rumsbildning	20
Diskussion.....	20
Resultatdiskussion	20
Metoddiskussion	22
Referenser	24

Introduktion

Som landskapsarkitekt utformar du den gröna miljön vid människors bostäder. För stadsmänniskan sker ett vardagligt möte med grönska på bostadsgården. Landskapsarkitekten fyller med hjälp av växter bostadsgårdar med olika rumsliga och visuella upplevelser (Dee 2001 s.42). Val av växter samt placering och komposition påverkar bostadsgårdens utseende och ger förutsättningar för en väl fungerande utemiljö för människor.

Bostadsgårdens utseende reflekteras av tidens rådande byggnads- och stilideal. Under efterkrigstidens år 1930–50, var ledorden *sol*, *luft* och *ljus*, vilket resulterade i lummiga och uppskattade bostadsgårdar (Person & Person 1995 s.10). Gårdens utseende har sedan dess förändrats och har idag annorlunda mått och förutsättningar (Kling 2013 s. 241).

Uppsatsen utgår ifrån landskapsarkitektens perspektiv och undersöker hur gestaltning med växter på bostadsgården har förändrats. Avsikten var att identifiera vilka skillnader det finns mellan efterkrigstidens och dagens bostadsgårdar med specifikt fokus på växter i varierande storlekar och deras förmåga att skapa olika typer av uterum. I kapitlet nedan följer en kort redogörelse för bostadsgården olika funktioner, hur den gestaltades på efterkrigstiden och vilka trender som råder idag. Slutligen förklaras hur gestaltning av rum kan utföras med hjälp av vegetation.

Bakgrund

En bostadsgård definieras av Eva Kristensson (2003 s. 18) i hennes avhandling *Rymlighetens betydelse: En undersökning av rymlighet i bostadsgårdens kontext* som ett avgränsat, bostadsnära markutrymme med kollektiv karaktär. Bostadsgården ses också en del av staden men tillhör framförallt de boende i de omgivande flerbostadshusen. Kristensson (2003 ss. 420–449) hävdar i sin forskning att det finns olika funktioner som en bostadsgård ska ha för att fungera bra. I hennes undersökningar framträder fyra viktiga roller.

”De fyra rollerna kan formuleras på följande sätt: gården som ett bostadsnära uterum, den kan också fungera som en mötesplats, en arena för grannkontakter och gemensamma aktiviteter; gården är barnens lekmiljö och slutligen också en plats för sinnesupplevelser och naturkontakt.” (Kristensson 2003 s. 420)

Gårdens funktion som bostadsnära uterum innebär att den ska vara en attraktiv plats för boende att använda vid vardagliga, rekreativa och sociala aktiviteter exempelvis gå ut för att dricka kaffe, läsa tidningen eller grilla. Hon menar att gårdens utbud av gemensamma och enskilda rekreationsplatser har stor betydelse för dess användbarhet och att det bör finnas möjlighet att besöka bägge typer. Mindre uterum är viktiga för dem som inte har egna privata uteplatser. Kristensson hävdar också att en viktig parameter som avgör hur bra gården fungerar som bostadsnära uterum är hur uttittad man känner sig när man genomför en aktivitet, dvs. nivån av ”rumslig närhet”. Alltså finns en negativ känsla med att bli betittad som kan göra att man undviker att vistas på gården. Hon menar att känslan av att vara iakttagen är ett villkor med det kollektiva rummet, men att beroende på markutrymmets utformning, omfattning och disposition kan exponeringsgraden regleras.

I rollen som arena för grannkontakter definieras att bostadsgården ska vara en plats där sociala, planerade och spontana aktiviteter ges utrymme, både för vuxna och barn. Kristensson urskiljer att bostadsgården är barnens främsta lekmiljö och därför av stor vikt för i stort sett alla barnfamiljer. Barn tenderar att betraktas som huvudanvändarna av bostadsområdets närmiljö och gården spelar då en viktig roll för barnens trygghetskänsla och föräldrarnas samhörighet. Hon identifierar slutligen bostadsgården som en plats för sinnesupplevelser och naturkontakt. Denna funktion är tätt kopplad till vegetationen. Ett lummigt, välskött trädgårdsrum anses ha ett högt skönhetsvärde som ger vardagliga naturupplevelser genom växter med deras årstidsdynamik och tillhörande djurliv. Sinnesupplevelser och naturkontakt inkluderar även upplevelser på avstånd. Bostadsgårdens funktion som utsikt värderas dels efter mängden folkliv som går att iakttä, dels efter hur estetiskt tilltalande gården är i vegetationssynpunkt.

Liknande beskriver Kerstin Torseke Hultén (1987 s. 9) i skriften *Bostadsgårdens trädgård* att bostadsgårdens funktion är att vara flerbostadshusets trädgård, i meningen att den ska vara skön för ögat, bjuda in till utevistelse och rymma de verksamheter som boende oavsett ålder vill kunna ägna sig åt i anslutning till bostaden. I uttrycket flerbostadshusets *trädgård* inbegrips att där finns växter som är vackra, doftar och ger skydd mot sol, vind och insyn.

Ulla Berglund och Ulla Jergeby (1998 s.19) skriver att boendens möjlighet till uppsikt över sin gård ger en trygghet för exempelvis småbarnsföräldrar och att det är viktigt att ha ”visuell kontroll” över sin närmiljö. Berglund och Jergeby (1989 s. 90) konstaterar också att grönska är en symbol för skönhet och natur som ger nästan alla människor positiva upplevelser och bidrar till trivsel och hemkänsla. Boverket och Naturvårdsverket (2000 ss. 37–38) förklarar att forskning har visat att naturen och naturlika miljöer har ett värde för vår hälsa och vårt välbefinnande samt att bostadsgårdar kan betraktas som en del av stadens grönstruktur, där grönstruktur definieras som ”...den gröna väv av stora och små parker och naturområden som omsluter enfamiljs- och flerbostadshus” (Boverket & Naturvårdsverket 2000 s. 37).

Funktionalismens recept på bostadsgård

Torbjörn Andersson (2013 ss. 225–230) skriver att det när Holger Blom tillträdde som Stockholms stadsträdgårdsmästare år 1938 startades en funktionalistisk folkhälsoera för den svenska utemiljön. Natur och park gjordes tillgänglig för den moderna människan, omnämnd som den sunda arbetarklassen, vilken gavs tillgång till *sol*, *luft* och *ljus*. Idag, snart 70 år senare omtalas fortfarande offentliga miljöer som är bevarade från denna tid.

Eivor Bucht (2000 ss. 195–203) berättar att när Holger Blom verkade i Stockholm, skapade samtida stadsträdgårdsmästare Pehr Boiërth, Carl Fredby och Eric Laufors folkhemmets bostadsmiljöer i Uppsala. Miljöerna utformades för att vara socialt funktionella och estetiskt vackra med naturen som förebild. Mjuka övergångar mellan hus och mark uppnåddes med hjälp av naturens vegetation som kompletterades av trädgårdens växter. Bostadsgårdarna gavs ett okonstlat uttryck genom att använda gräs som främsta sammanbindande material och undvika stora, störande och rumsbildande buskage. Tidstypiska bevarade Uppsalagårdar finns i Tuna backar, Sala backe och Lasseby gärde. Bucht förklarar att även om många av gårdarnas detaljer har försvunnit under årens lopp finns den robusta stommen av växtlighet kvar att beskåda.

Agneta och Bengt Persson (1995 ss. 10–22) hävdar i inledningen av sin bok *Svenska bostadsgårdar 1930–59* att bostadsgårdarna som byggdes under 1930–50 talet, är de vackraste Sverige har att presentera. De har i sina undersökningar försökt precisera vad som gör att de boende upplevde, och fortfarande upplever, dessa utemiljöer så behagliga. En slutsats är att bostadsgårdarna utformades med *enkelhet* och *funktion* som grundtanke. Även om formspråken på gårdarna varierade mellan trettio-, fyrtio, och femtiotalet, dvs. sätten man organiserade gårdsmiljön på; hur de gröna växterna förhöll sig till varandra och mötte olika material, är *enkelhet* och *funktion* en gemensam nämnare. Utöver dessa nyckelord anses tre aspekter ha störst betydelse för den positiva upplevelsen; gårdarnas *rumslighet*, *ringa funktionsuppdelning* och *växtlighet*.

Rumsligheten (Persson & Persson ss. 20–22) innebar speciellt på funktionalismens gårdar att många av husen, som var av ”måttlig storlek” i tre våningar, tillsammans med träd skapade ombonade och behagliga rum i den mänskliga skalan. Större träd, sammanhängande gräsmattor och mjuka gränser av vegetation användes för att ge både översiktlighet och avskilda platser. Detta resulterande i en variation av uterum för boende att vistas i.

Med *ringa funktionsuppdelning* (Persson & Persson ss. 20–22) menas att funktioner som ofta finns på en bostadsgård exempelvis lekplatser och cykelparkering inte ges separata, avskärmade delar utan angränsar varandra, vilket förhöjer känslan av helhet och sammanhang.

Växtligheten (Persson & Persson ss. 20–22) utnämns som huvudansvarig för bostadsgårdarnas rofyllda och behagliga karaktär. Det är av vegetation som den rumsliga stommen skapas. Grundkonceptet sammanfattades även här som *omsorg* och *enkelhet*. Man arbetade ofta med vegetation i olika skikt för att skapa en sammanhållen helhet. Träd placerades på tillräckligt avstånd från varandra, fasader och fönster för att få full utvecklingspotential men inte påverka omgivningen negativt. Massplanteringar av samma art för att fylla ut ytor undveks. Urvalet av växter gjordes med stor medvetenhet med avsikt på beprövade arter och färdig storlek. Man arbetades med ett bassortiment som ofta gick igen från gård till gård. Övergripande användes stora träd, blommande prydnadsträd, storgrova buskar (inte buskage i sammanhängande fält), häckar och vissa tåliga perenner. Sammanfattningsvis säger Persson och Persson att växterna som då gavs stort utrymme att utvecklas idag ger rumslighet och lummighet men man bör ta i beaktning är att gårdarna troligtvis upplevdes kala direkt efter nyplantering och de första efterföljande åren.

2010-talets stadsbyggnad

Författare Anders Kling (2013 ss. 240–243) konstaterar att det under tjugohundratalet byggts tätare och tätare städer. Fler invånare samsas nu på mindre yta utemiljö vilket är en konsekvens av att ytorna mellan husen har krympt. Han betonar att kvartersmarken har blivit mindre och de ”de stora svepande gårdarna från efterkrigstidens stadsbyggande är ett minne blott” (2013 s. 241). Bostadsgården fungerar nu som en sparsamt tilltagen entré, på vilken aktivitet snarare består av cykelparkering och sophantering, än socialisering. Vidare beskriver han att en följd av fler invånare på mindre del utemiljö ger ett ökat slitage på framförallt gröna ytor. Detta har genererat ökad användning av slitålliga material som konstgräs, gummi och betong.

Kling belyser att det under 2010-talet även funnits en vilja att skapa *flexibel* arkitektur där stadsrummet ska kunna ackommodera ”allt”, vilket genererat somliga intressanta stadsmiljöer men också miljöer tömda på innehåll. Han hävdar att ledord som *förenkling*, *enhetlighet* och *uniform* har resulterat i att stadens miljöer städats upp. Vidare påpekas att landskapsarkitekturen har blivit mer ”byggd” och det som tidigare bestod av vegetativa element och horisontella markmaterial som exempelvis häckar och gräsmatta idag består av vertikalt byggda element.

Att bilda rum med växter

Catherine Dee (2001 s. 34) skriver att det vid gestaltning av utemiljöer är användbart för en landskapsarkitekt att tänka på en plats som definierad av tre dimensioner: markplanet, vägg eller vertikalplanet och himmelsplanet. Genom placering, höjd och utformning av dessa plan skapas platser och rum.

Nick Robinson (2011 ss. 42–49) förklarar att människans landskap enkelt kan formas av växter som i både höjd och utbredning kan skapa rumsliga uppdelningar. Genom att avgränsa vårt synfält och våra möjliga rörelser påverkas även vår rumsliga och visuella upplevelse. Han beskriver vidare att rummet beroende på graden av avgränsning kan uppfattas som introvert, skyddat eller extrovert. Ett rum definierat av fyra sidor ($<360^\circ$) upplevs mer introvert än ett rum med tre- ($>270^\circ$) eller två sidor ($>180^\circ$). Finns färre än två sidor (under 180°) kommer den rumsliga känslan försvinna och sidorna snarare uppfattas som separata objekt eller fokuspunkter. Beroende på de avgränsande sidornas höjd kommer rummet uppfattas mer eller mindre omslutet. Ett rum med höga sidor (exempelvis av en häck som når över ögonhöjd) kommer att uppfattas som omslutet, men också intimt eller klaustrofobiskt beroende på antal sidor. Ett rum med låga sidor (exempelvis i form av en lägre perennrabatt) kommer likartat att uppfattas som öppet men också monotont.

Robinson (2011 ss. 30–35) beskriver också att växter under ögonhöjd ger liknande effekt som låga murar, staket och räcken då de hindrar rörelser men lämnar sikt öppen och har låg påverkan på solljus. Däremot kan växter över ögonhöjd, om de har tätt sammanflätade lövverk, likt en vägg eller högt staket avskärma både sikt, rörelser och ljus. Träd förklaras ha samma rumsliga och arkitektoniska dignitet som byggnader och infrastruktur. Små träd under 10 meters höjd har förmågan att skapa intima rum under sin krona och mellan byggnader till skillnad från stora träd som snarare involverar mindre byggnader och tenderar bli en del av den större rumsliga strukturen.

Syfte och frågeställning

Syftet är att beskriva och jämföra hur val och placering av vegetation på bostadsgårdar har förändrats sedan efterkrigstiden avseende vilka höjder på vegetation som förekommer och hur dessa använts för att skapa uterum för umgänge.

- » Frågeställning: Vilka skillnader finns i höjd på växter samt rumsbildning med hjälp av växter på sex utvalda bostadsgårdar i centrala delar av Uppsala byggda under åren 1945–55 och åren 2005–15?

Avgränsning

Med vegetation avses i denna uppsats buskar, träd, klätterväxter och perenner inom bostadsgårdens gränser. Endast växter som är synliga från bostadsgården behandlas, vilket utesluter gröna tak. Privata uteplatser räknas ej in i undersökningen då bostadsgården i denna uppsats förutsätts ha en kollektiv karaktär. Planteringskärl räknas ej in i undersökningen på grund av sin tillfälliga karaktär.

Metod

Undersökningen centrerades kring en jämförelse av sex bostadsgårdar, tre gårdar planterade kring år 1950 och tre gårdar planterade kring år 2010. Första delen av studien gick ut på att välja passande bostadsgårdar att undersöka. Med hjälp av att sortera växter i kategorier inspirerade av Nick Robinsons (2011 ss. 29–42) storlekskategorier kunde sedan de utvalda bostadsgårdarnas vegetation inventeras och beräknas för en systematisk jämförelse. Vidare kunde vegetationens skillnader i rumsbildning beskrivas och jämföras med hjälp av Robinsons (2011 ss. 29–42) förklaring av rumslig avgränsning. I studiens sista del jämfördes insamlat och beräknat data från bostadsgårdarna sinsemellan.

Val av bostadsgårdar

Valet av bostadsgårdar gick utifrån följande kriterier:

- » *A. Gemensamma kriterier:* Bostadsgården ska ligga i Uppsala tätort, så nära centrum som möjligt, för att kunna utesluta varierande faktorer mellan städer som befolkning, politiskt styre och klimat.
- » *B. Kriterier för femtiotalsgårdarna:* Byggår mellan 1945–1955.
- » *C. Kriterier för 2010-talsgårdarna:* Byggår mellan 2005–2015.

Gårdarna valdes ut med hjälp av Uppsala kommuns webbaserade kartverktyg (<http://kartan.uppsala.se/cbkort?&profile=allman>). Kartverktyget gav information om kvartersnamn, område, adresser, utbredning och byggår som gjorde det möjligt att göra ett urval. Gårdarnas byggår antogs vara desamma som husens byggår.

Inventering och bedömning av vegetation

Inventering av bostadsgårdarnas vegetation gjordes dels genom en kartstudie, dels genom platsbesök. I kartstudien användes Uppsala kommuns webbaserade kartverktyg. Med hjälp av flygfoto och inbyggt mätverktyg var det möjligt att mäta var enskild bostadsgårds area, privata uteplatser samt ytor med vegetation. Mätverktyget gav en ungefärlig mätning. Hemsidans utskriftsverktyg användes för att generera baskartor med hjälp av vilka resultatkartor konstruerades.

Genom platsbesök inventerades vegetationens höjd, utbredning och placering. Mått togs på planteringsytor vars storlek ej framgick i flygfoto. Höjd mättes med måttband samt vid växter utom räckhåll med hjälp av syftning.

All vegetation kategoriserades sedan efter nuvarande höjd, oavsett art. Kategorierna är hämtade från Nick Robinsons *The Planting Design Handbook* (2011 ss. 29–36) där han definierar de mest användbara storlekskategorierna av växter för en designer. Dessa kategorier användes som grund men modifierades något för att bättre passa undersökningen. Kategorierna, som i fortsättningen kommer benämnas som storlekskategorier, är följande:

- » Mattbildande växter
- » Växter under knähöjd
- » Växter i knä- till ögonhöjd
- » Växter över ögonhöjd
 - Buskage över ögonhöjd (sammanhängande yta)
 - Fristående buske 2–5 meter (fristående exemplar)
- » Träd
 - Prydnadsträd 2–5 meter
 - Små träd 5–10 meter
 - Mellanstora träd 10–20 meter
 - Stora träd 20–40 meter

Mattbildande växter definieras som den lägsta sorten av lövverk nära marken, oftast inte mer än några centimeter tjockt. Växter som inkluderas är gräs och andra klippta eller betade tuvarter, krypande buskar och örtartade växter.

Växter under knähöjd inkluderar ofta växter kategorin marktäckare. Dessa kan vara prydnadsväxter som perenner eller låga buskar. Robinsons kategori heter från början ”buskar och örtartade växter under knähöjd” men har här givits namnet ”växter under knähöjd” för enkelhetens skull.

Växter i knä- till ögonhöjd inkluderar klättrväxter, perenner och buskar.

Växter över ögonhöjd inkluderar i Robinsons kategori, allt ifrån mindre träd till fristående buskar och stora buskage. I den här studien har kategorin delats upp i två underkategorier (se lista ovan) för att kunna skilja på fristående exemplar och sammanhängande buskage då de påverkar rumsbildning på olika sätt. Sammanhängande buskage kan skapa rum medan fristående buskar läses in som objekt, vilka kan förstärka rum men inte skapa rum i sig själva. Det är underkategorierna som användes i undersökningen.

Träd delas ursprungligen in i tre storleksgrupper efter sin höjd (Robinson 2011 ss. 34–36). I denna studie har träd kompletterats med underkategorin *Prydnadsträd 2–5 meter* för att täcka in spannet av träd som är över ögonhöjd (ca 2 meter) men inte över 5 meter. Dessa exemplar föll tidigare i kategorin *växter över ögonhöjd*. På grund av att dessa har en eller flera synliga stammar räknas de ej till *fristående buskar 2–5 meter* (se lista ovan), utan tilldelas här en egen underkategori.

Kategoriseringen efterföljdes av beräkningar på storlekskategoriernas procentuella förekomst. För uträkning användes formeln för procent där:

$$\text{andelen av en storlekskategori (\%)} = \frac{\text{delen (area/antal av en storlekskategori)}}{\text{det hela (sammanlagda arean/antalet växter)}}$$

Storlekskategorierna *mattbildande växter*, *växter under knähöjd* och *växter i knä-till ögonhöjd* inventerades i area (m²). Detta eftersom en uträkning av separat antal plantor av små, sammanvävda växtsorter (exempelvis perenner) bedömdes tidsineffektiv och ha svag påverkan på resultatet. På motsatt sätt inventerades storlekskategorierna *fristående buske 2–5 m* och *träd* med underkategorier på grund av sina stora storlekar och fristående växtsätt i antal istället för i area, eftersom det underlättade bedömning av höjd. Denna metod valdes för att bortse från skillnader i andel vegetation orsakade av bostadsgårdarnas olika area. Resultatet sammanställdes i tabell.

Vid undersökningen av rumsbildning med hjälp av vegetation bedömdes endast de storlekskategorier av växter som står i sammanhängande ytor. De inventerades efter Robinsons (2011 ss. 46–49) beskrivning av omslutenhet. I denna studie var inte antalet skapade rum intressant utan snarare med hjälp av vilken storlekskategori de skapades. Följande grader av omslutning söktes:

- » Rum med fyra sidor <360° omslutning
- » Rum med tre sidor >270° omslutning
- » Rum med två sidor >180° omslutning

Rummen räknas endast om sidorna omsluter en plats där det är tänkt att människor ska vistas, alltså räknas ej exempelvis parkeringsplatser. Rummen får vara uppdelade sjok som tillsammans avgränsar en plats och ha entréöppningar på maximalt 1 meter. Dock betraktas ej ”väggar” mitt emot varandra som ett rum med två sidor, utan liknas mer vid en korridor vilken ej räknas. Träd spelar med buskage en viktig roll för rumsbildande, både från sidan och ovanifrån. Då denna studie fokuserar på växternas höjd, behandlas endast hur träden avskärmar från sidan och inte ovanifrån.

Då storlekskategorin *mattbildande växters* huvudsakliga rumsliga och arkitektoniska påverkan är som golv undersöktes endast dess förekomst, ej användning för att skapa rum. Samtliga fristående storlekskategorier (*träd* och *fristående buskar 2–5 m*) bedömdes inte heller efter placering utan snarare förekomst och avskärmande påverkan på gården ur ett större perspektiv.

Jämförelse av storlekskategorier och rumsbildning

Efter inventering, beräkning och undersökning av storlekskategorier på samtliga bostadsgårdar sammanställdes resultatet i två tabeller. Den första tabellen (grön i resultatdelen) visar värden på area och antal samt den procentuella förekomsten av varje storlekskategori. Detta gav en överblick och gjorde det möjligt att urskilja likheter och skillnader i val av storlekskategorier.

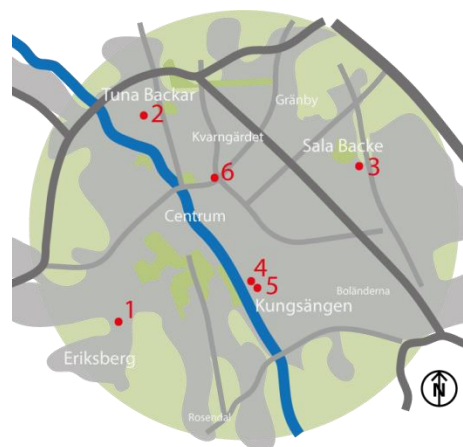
Den andra tabellen (blå i resultatdelen) visar rum skapade av de olika storlekskategorierna. Vid jämförelsen söktes likheter och skillnader mellan hur storlekskategorierna placerats i olika grader av omslutenhet på bostadsgårdarna.

Resultat

Nedan presenteras de utvalda bostadsgårdarna med gatuadress och byggår. Gårdarnas placering i Uppsala visas på kartan till höger. Siffror i kartan motsvarar nummer i listan nedan.

Bostadsgårdar byggda år 1945–55:

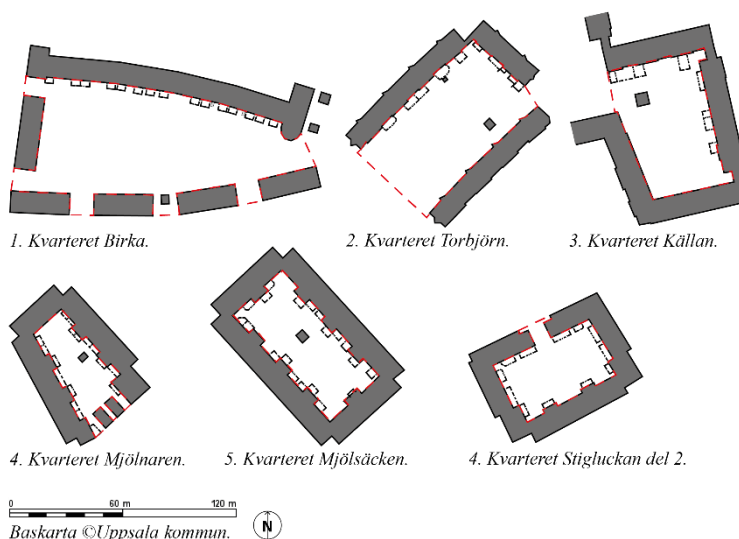
1. *Kvarteret Birka*, Eriksberg (Lasseby gårde). Birkagatan 8–24. Byggår: 1947.
2. *Kvarteret Torbjörn*, Tuna backar. Folkungagatan 21 A-C. Byggår: 1950.
3. *Kvarteret Källan*, Sala backe. Gröna gatan 12A-24F. Byggår: 1952–55.

Översiktskarta. De äldre gårdarna ligger i utkanten av staden medan de nya gårdarna ligger mer centralt.

Bostadsgårdar byggda år 2005–15:

4. *Kvarteret Mjölaren*, Kungsängen. Muningatan 9–13. Byggår: 2010–11.
5. *Kvarteret Mjolsäcken*, Kungsängen. Hugingatan 11. Byggår: 2010–11.
6. *Kvarteret Stigluckan del 2*, Kvarngärdet. Torngatan 24–42. Byggår: 2011.

Bostadsgårdar är markerade med rödstreckad linje. Privata uteplatser visas med svart, tjock linje. Gårdarna byggda kring år 1950 är klart större än de byggda kring år 2010.

Inventering och bedömning av storlekskategorier

På följande sidor redovisas varje undersökt bostadsgård med text, tabeller och karta. Först presenteras de tre gårdarna från femtiotalet, sedan de tre gårdarna från 2010-talet. Samtliga gårdar visas på kartor i skala 1:1 000. I kartorna visas vegetationen i olika nyanser av grönt. Varje nyans motsvarar en storlekskategori. Mörkare nyans betyder en högre höjd på vegetationen. Fristående buskar och träd visas med symbol som motsvarar placering, ej kronstorlek. Alla mätvärden är sammanställda i tabellform (grön). Kartorna visar också var storlekskategorierna har bildat rumsligheter. Dessa markeras med röda pilar och gradantal. Identifierade rumsligheter redovisas även i tabellform (blå).

1. Kvarteret Birka

I detta kvarter består 60,8 % av den totala arean av bostadsgården av vegetation.

Förekomst av storlekskategorier		
	<i>Kvm</i>	<i>Andel av total area</i>
Area bostadsgård	7461	
Area bostadsgård utan privata uteplatser	7193	100 %
Total area vegetation	4375	60,8 %
Mattbildande växter	3021	69,1 %
Växter under knähöjd	147	3,4 %
Växter i knä- till ögonhöjd	379	8,7 %
Buskage över ögonhöjd	828	18,9 %
	<i>Antal</i>	<i>Andel av totalt antal</i>
Totalt antal fristående buskar och träd	49	100 %
Fristående buske 2–5m	6	12,3 %
Prydnadsträd 2–5m	23	46,9 %
Små träd 5–10 m	11	22,4 %
Mellanstora träd 10–20 m	9	18,4 %
Stora träd 20–40 m	-	-

Tabell 1.1. Procenttalen visar att av den totala arean vegetation är mattbildande växter mest använd och växter under knähöjd minst använd. Gården har en stor andel vegetation över ögonhöjd och utmärkande många prydnadsträd 2-5m.

Storlekskategori:	Växter under knähöjd	Växter i knä -ögonhöjd	Buskage över ögonhöjd
Rum:	-	• >180°	• <360° • >270° • >180°

Tabell 1.2. Rum bildade av de olika storlekskategorierna. Här kan ses att storlekskategorin buskage över ögonhöjd används mest för att bilda rumsligheter.

Karta 1. Inventerad vegetation på kv. Birka. Utmärkande är den stora andelen gräsmatta och de många rummen skapade av buskage över ögonhöjd. Teckenförklaring se s. 14.

2. Kvarteret Torbjörn

I detta kvarter består 71 % av den totala arean av bostadsgården av vegetation.

Förekomst av storlekskategorier		
	Kvm	Andel av total area
Area bostadsgård	4084	
Area bostadsgård utan privata uteplatser	3905	100 %
Total area vegetation	2781	71 %
Mattbildande växter	2304	83 %
Växter under knähöjd	-	-
Växter i knä- till ögonhöjd	195	7 %
Buskage över ögonhöjd	282	10 %
	Antal	Andel av totalt antal
Totalt antal fristående buskar och träd	17	100 %
Fristående buske 2–5m	5	29 %
Prydnadsträd 2–5m	3	18 %
Små träd 5–10 m	7	41 %
Mellanstora träd 10–20 m	2	12 %
Stora träd 20–40 m	-	-

Tabell 2.1. Kvarterets vegetation domineras av mattbildande växter. Bostadsgården har inga växter under knähöjd och få växter i knä till ögonhöjd.

Storlekskategori:	Växter under knähöjd	Växter i knä - ögonhöjd	Buskage över ögonhöjd
Rum:	-	-	• <360°

Tabell 2.2. Rum bildade av de olika storlekskategorierna. Endast en typ av rumslighet kunde identifieras, denna i form av den klassiska bersån.

Karta 2. Inventerad vegetation på kv. Torbjörn. Utmärkande är den stora gräsmattan som tillsammans med övrig vegetation placerad mot kanter ger en väldigt öppen gård.

3. Kvarteret Källan

I detta kvarter består 60 % av den totala arean av bostadsgården av vegetation.

Förekomst av storlekskategorier		
	Kvm	Andel av total area
Area bostadsgård	3255	
Area bostadsgård utan privata uteplatser	3027	100 %
Total area vegetation	1810	60 %
Mattbildande växter	1463	81 %
Växter under knähöjd	-	-
Växter i knä- till ögonhöjd	139	8 %
Buskage över ögonhöjd	208	12 %
	Antal	Andel av totalt antal
Totalt antal fristående buskar och träd	8	100 %
Fristående buske 2–5m	1	13 %
Prydnadsträd 2–5m	3	38 %
Små träd 5–10 m	-	-
Mellanstora träd 10–20 m	4	50 %
Stora träd 20–40 m	-	-

Tabell 3.1. Kvarterets vegetation domineras av mattbildande växter. Fördelningen mellan växter i knä- till ögonhöjd och buskage över ögonhöjd är relativt jämn. 8 stycken fristående buskar och träd är jämt fördelade mellan höjdivallen 2–5 m och 10–20 m.

Storlekskategori:	Växter under knähöjd	Växter i knä - ögonhöjd	Buskage över ögonhöjd
Rum:	-	-	<ul style="list-style-type: none"> • >270° • >180°

Tabell 3.2. Rum bildade av de olika storlekskategorierna. Här identifieras två typer av rumsligheter endast skapade av buskage över ögonhöjd.

Karta 3. Inventerad vegetation på kv. Källan. Utmärkande är den stora gräsmattan och den låga förekomsten av avgränsade rum samt det centrala buskaget. Mellanstora träd är jämt utplacerade på gräsmattan.

4. Kvarteret Mjölaren

I detta kvarter består 15,8 % av den totala arean av bostadsgården av vegetation.

Förekomst av storlekskategorier		
	Kvm	Andel av total area
Area bostadsgård	1331	
Area bostadsgård utan privata uteplatser	1121	100 %
Total area vegetation	177	15,8 %
Mattbildande växter	14	7,9 %
Växter under knähöjd	104	58,8 %
Växter i knä- till ögonhöjd	28	15,8 %
Buskage över ögonhöjd	31	17,5 %
	Antal	Andel av totalt antal
Totalt antal fristående buskar och träd	13	100 %
Fristående buske 2–5m	12	92,3 %
Prydnadsträd 2 – 5m	1	7,7 %
Små träd 5–10 m	-	-
Mellanstora träd 10–20 m	-	-
Stora träd 20–40 m	-	-

Tabell 4.1. Utmärkande är den låga förekomsten av högre växtlighet och avsaknaden av gräsmatta. Det är en markant högre andel växter under knähöjd jämfört med övriga kategorier. De mattbildande växterna består uteslutande av låga perenner.

Storlekskategori:	Växter under knähöjd	Växter i knä - ögonhöjd	Buskage över ögonhöjd
Rum:	<ul style="list-style-type: none"> >180° >270° 	-	-

Tabell 4.2. Rum bildade av de olika storlekskategorierna. Samtliga rumsligheter är skapade av växter under knähöjd som är placerade i upphöjda växtbäddar. Utan växtbäddarna skulle rummen ge svag avgränsning.

Karta 4. Inventerad vegetation på kv. Mjölaren. Bostadsgården har endast ett prydnadsträd och inga växter över 5 meters höjd.

5. Kvarteret Mjösäcken

I detta kvarter består 44,6 % av den totala arean av bostadsgården av vegetation.

Förekomst av storlekskategorier		
	Kvm	Andel av total area
Area bostadsgård	2471	
Area bostadsgård utan privata uteplatser	2064	100 %
Total area vegetation	919,5	44,6 %
Mattbildande växter	504	54,8 %
Växter under knähöjd	33	3,6 %
Växter i knä- till ögonhöjd	173,5	18,9 %
Buskage över ögonhöjd	209	22,7 %
	Antal	Andel av totalt antal
Totalt antal fristående buskar och träd	12	100 %
Fristående buske 2–5m	6	50 %
Prydnadsträd 2– 5m	-	-
Små träd 5–10 m	6	50 %
Mellanstora träd 10–20 m	-	-
Stora träd 20–40 m	-	-

Tabell 5.1. Den här gården har en 50/50 fördelning mellan mattbildande växter och växter som avskärmar i höjdd. Det är lägst andel växter under knähöjd, vilka ofta består av perenner. Utmärkande är att en femtedel av buskagen är över ögonhöjd.

Storlekskategori:	Växter under knähöjd	Växter i knä - ögonhöjd	Buskage över ögonhöjd
Rum:	-	<ul style="list-style-type: none"> >180° >270° 	<ul style="list-style-type: none"> >180° >270°

Tabell 5.2. Rum bildade av de olika storlekskategorierna. Fyra olika typer av rum förekommer men inga avgränsar på fyra sidor (<360°).

Karta 5. Inventerad vegetation på kv. Mjösäcken. Utmärkande är storlekskategoriernas spridning över gården. Växter i knä- till ögonhöjd används runt samtliga privata uteplatser vilket skapar rum med gräsmatta som golv. Samtliga träd är placerade i buskage över ögonhöjd. Tillsammans avgränsar de starkt mot omgivande fasader.

6. Kvarteret Stigluckan

I detta kvarter består 38,5 % av den totala arean av bostadsgården av vegetation.

Förekomst av storlekskategorier		
	Kvm	Andel av total area
Area bostadsgård	1916	
Area bostadsgård utan privata uteplatser	1708	100 %
Total area vegetation	658	38,5 %
Mattbildande växter	258	39,2 %
Växter under knähöjd	271	40 %
Växter i knä- till ögonhöjd	105	16 %
Buskage över ögonhöjd	24	3,6 %
	Antal	Andel av totalt antal
Totalt antal fristående buskar och träd	13	100 %
Fristående buske 2–5m	9	69 %
Prydnadsträd 2 – 5m	4	31 %
Små träd 5–10 m	-	-
Mellanstora träd 10–20 m	-	-
Stora träd 20–40 m	-	-

Tabell 6.1. Det är lika hög förekomst av mattbildande växter som av växter under knähöjd. Lägg märke till den låga förekomsten av buskage över ögonhöjd. Alla fristående buskar och träd är under 5 meters höjd.

Storlekskategori:	Växter under knähöjd	Växter i knä - ögonhöjd	Buskage över ögonhöjd
Rum:	• >270°	• <360°	-

Tabell 6.2. Rum bildade av de olika storlekskategorierna. Inga rum är bildade av buskage över ögonhöjd. På denna gård är ett rum skapat med hjälp av två typer av storlekskategorier.

Karta 6. Inventerad vegetation på kv. Stigluckan. Utmärkande är hur ett centralt rum är skapat med hjälp av växter i knä- till ögonhöjd, mindre ytor av växter under knähöjd och en gräsmatta. Växter under knähöjd samverkar med prydnadsträd och fristående buskage för att skapa rumslik avgränsning där den omgärdande häcken gör uppehåll.

Jämförelse av storlekskategorier

Förekomst av storlekskategorier						
	1. Birka	2. Torbjörn	3. Källan	4. Mjölaren	5. Mjölåcken	6. Stigluckan
Area utan privata uteplatser (kvm)	7193	3905	3027	1121	2064	1708
Total area vegetation (kvm)	4375	2781	1810	177	919,5	658
Andel av bostadsgården (%)	60,8	71,2	59,8	15,8	44,6	38,5
Mattbildande växter (kvm)	3021	2304	1463	14	504	258
Andel av vegetation (%)	69,1	82,9	80,8	7,9	54,8	39,2
Växter under knähöjd (kvm)	147	-	-	104	33	271
Andel av vegetation (%)	3,4	-	-	58,8	3,6	40
Växter i knä- till ögonhöjd (kvm)	379	195	139	28	173,5	105
Andel av vegetation (%)	8,7	7	7,7	15,8	18,9	16
Buskage över ögonhöjd (kvm)	828	282	208	31	209	24
Andel av vegetation (%)	18,9	10,1	11,5	17,5	22,7	3,6
Totalt antal fristående buskar & träd	49	17	8	13	12	13
Fristående buske 2–5m	6	5	1	12	6	9
Andel av totalt antal (%)	12,3	29	13	92,3	50	69
Prydnadsträd 2–5m	23	3	3	1	-	4
Andel av totalt antal (%)	46,9	18	38	7,7	-	31
Litet träd 5–10 m	11	7	-	-	6	-
Andel av totalt antal (%)	22,4	41	-	-	50	-
Mellanstort träd 10–20 m	9	2	4	-	-	-
Andel av totalt antal (%)	18,4	12	50	-	-	-
Stort träd 20–40 m	-	-	-	-	-	-
Andel av totalt antal (%)	-	-	-	-	-	-

Tabell 7. Sammanställning av mätvärden för samtliga bostadsgårdar. Lägg märke till att bostadsgårdarna byggda på femtiotalet är större till ytan men har också en större andel vegetation än gårdarna byggda på 2010-talet. Gården med störst andel vegetation är kv. Torbjörn (byggd 1950) och gården med lägst andel vegetation är kv. Mjölaren (byggd 2010–11). På de äldre gårdarna är användandet av mattbildande växter mycket högre än på de nya. Däremot har de nya en högre förekomst av växter under knähöjd samt växter i knä- till ögonhöjd. De högsta procentalen av buskage över ögonhöjd hittas på både de nya och gamla gårdarna. Det går inte att se ett tydligt samband. Det går däremot tydligt att se skillnader i förekomst av högre träd. De äldre gårdarna har generellt fler träd som är 5–20 meter höga. De yngre gårdarna saknar helt mellanstora träd på 10–20 meter.

Jämförelse av rumsbildning

Rum bildade av de olika storlekskategorierna						
	1. Birka	2. Torbjörn	3. Källan	4. Mjölaren	5. Mjölensäcken	6. Stigluckan
Växter under knähöjd	-	-	-	• >270° • >180°	-	• >180°
Växter i knä- till ögonhöjd	• >180°	-	-	-	• >180° • >270°	• <360°
Buskage över ögonhöjd	• <360° • >270° • >180°	• <360°	• >270° • >180°	-	• >180° • >270°	-

Tabell 8. Sammanställning av rum på samtliga bostadsgårdar. Det är vanligare med mer omslutande rum av högre växter på de äldre gårdarna. De nya gårdarna har generellt lägre andel omslutande rum av typen 360° och specifikt inga rum skapade av buskage över ögonhöjd. På de nya gårdarna utgörs rummen istället av lägre storlekskategorier med varierande omslutningsgrad. De gårdarna som har flest typer av rum är kv. Birka och kv. Mjölensäcken. Gemensamt för dessa är en högre andel buskage över ögonhöjd och en lägre andel växter under knähöjd (se föregående sida).

Diskussion

Resultatdiskussion

En utmärkande skillnad i resultatet är att de äldre bostadsgårdarna har en klart högre förekomst av *mattbildande växter* än de nya gårdarna. Detta kan härledas till Persson och Perssons (1995 ss. 20–22) påstående att stora, sammanhängande gräsmattor är en viktig del av funktionalismens bostadsgårdar. I studien har fem bostadsgårdar av sex *mattbildande växter* i form av gräsmatta. Undantaget är kv. Mjölaren där de mattbildande växterna istället består av låga perenner. På de äldre bostadsgårdarna används gräsmatta mer genomgående än på de nya gårdarna där den är begränsat anlagd. Detta illustreras exempelvis av skillnaden mellan kv. Torbjörn, där *mattbildande växter* är den största gruppen (83 %), och kv. Mjölaren där de är den minsta gruppen (7,9 %) av det totala växtbeståndet. Skillnaderna tyder på att mattbildande växter inte har samma självklara plats på dagens gårdar som på de äldre gårdarna vilket styrks av Klings (2013 s. 243) konstaterande att det som förr var gräs nu har blivit hårdgjort, eftersom gårdarna idag måste vara mer slittåliga.

Bostadsgårdarna byggda på 2010-talet har en högre andel *växter under knähöjd* än de äldre gårdarna. Denna storlekskategori går lätt att överblicka tack vare sin låga höjd och Robinson (2011 ss. 30–35) skriver att den ofta involverar prydnadsplanteringar med perenner. En anledning till att så få av de äldre gårdarna innehåller denna storlekskategori kan vara att prydnadsplanteringar av perenner med tiden har bytts ut eller tagits bort i takt med att växtmaterialet åldrats. Då denna storlekskategori även inkluderar låga buskar så behöver inte nödvändigtvis en hög andel *växter under knähöjd* ge ett högt prydnadsvärde. Detta är fallet på kv. Stigluckan (byggd 2011) som har en hög andel *växter under knähöjd* (40 %) av vilka majoriteten består av buskar, som med sin låga höjd och

begränsade årstidsvariation ger ett enformigt uttryck. En vegetation som däremot inte vissnar ned kan dock anses vara en fördel för gårdens rumsligheter eftersom den avgränsande effekten består året om.

Andelen växter i *knä- till ögonhöjd* är procentuellt dubbelt så stor hos de nya gårdarna som hos de äldre. Denna storlekskategori av växter är praktisk om man vill skapa rum som begränsar fysiska rörelser men inte sikt samt bibehålla goda ljusförhållanden (Robinson 2011 s. 30). En trolig anledning till att växter i *knä- till ögonhöjd* har använts i större utsträckning på de nyare gårdarna kan vara att dessa gårdar är mindre till ytan och att högre växter kunde gjort att utemiljön upplevdes klaustrofobisk. Nu är en stor del av vegetationen översiktlig även ifrån sittande position, vilket ger de nyare gårdarna ett öppet, ljust intryck.

Högre storlekskategorier skapar ett bättre skydd mot sol, vind och insyn, vilket enligt Torseke Hultén (1987 s. 9) är en viktig funktion hos vegetationen. En kombination av en hög procent låga växter och en låg procent höga växter innebär en försämring av dessa funktioner. Detta är fallet på nybyggda kv. Mjölaren som erbjuder få möjligheter att sitta skyddad från sol, vind och insyn men har en hög överblickbarhet. Nybyggda kv. Mjölsäcken, bryter nyssnämnda mönster med en högre andel höga växter och lägre andel låga växter, och upplevs därmed ha bättre, ovan angivna, skyddande egenskaper, men då på bekostnad av fri sikt över gården.

Torseke Hultén (1987 s. 9), Kristensson (2003 ss. 420–449), Berglund och Jergeby (1998 s.19) skriver att det är viktigt att bostadsgården fungerar för alla boende oavsett ålder. Torseke Hultén nämner att gården bör bjuda in till vistelse för alla. Kristensson preciserar barnen, som använder gården som lek miljö, och Berglund och Jergeby diskuterar föräldrarnas behov av trygghet och uppsikt över sina barn. Dessa aspekter är intressanta av två anledningar när avgränsning på gården och skydd mot insyn diskuteras. Den första anledningen är: Beroende på om du upplever gården som vuxen eller barn kommer storlekskategorierna att avgränsa olika mycket. Exempelvis skulle ett barn, tvärt emot en vuxen, uppleva ovan nämnda kv. Mjölaren som en gård med hög vegetation. Den andra anledningen är: Beroende på om du har barn som leker på gården eller inte så kommer en miljö med hög vegetation uppfattas mer eller mindre positiv eftersom din ”visuella kontroll” som förälder försämras av högre vegetation (Berglund & Jergeby 1998 s. 19). Exempelvis skulle kv. Birka och kv. Mjölsäcken, som båda har en hög andel *buskage över ögonhöjd*, upplevas mindre positiva av en förälder som försöker hålla uppsikt över sina barn, till skillnad från någon som endast använder gården för avskild rekreation.

Den högsta förekomsten av antal storlekskategorier av vegetation har kv. Birka som innehåller 8 av 9 stycken, både fristående och ytbildande kategorier inräknade. Detta stämmer bra överens med Persson och Perssons (1995 ss. 20–22) beskrivning av att man på efterkrigstidens gårdar ofta gestaltade med vegetation i olika skikt, vilket här tolkas som olika höjder. När det finns olika höjd på växter skapas en större variation i utemiljön. Detta är gårdarna på kv. Birka och kv. Mjölsäcken bra exempel på. En närvaro av flera storlekskategorier garanterar dock inte en varierad utemiljö, utan fördelningen sinsemellan storlekskategorierna påverkar upplevelsen. Kvarteret Birka har den jämnaste förekomsten mellan sina kategorier. Vilket kan jämföras mot kv. Torbjörn, som också har en hög förekomst av olika kategorier, men en mycket ojämn fördelning dem emellan. Gårdarna upplevs därför helt olika. Kv. Birka har ett varierande

uttryck med avskärmning i många nivåer medan kv. Torbjörn har ett öppet uttryck som i avsaknad av variation snarare känns avskalat och monotont.

Samtliga nya gårdar har 6 av 9 storlekskategorier representerade, alltså en något mindre variation än kv. Birka och Torbjörn. På de nya gårdarna finns lägre andel av de högre storlekskategorierna, framförallt av högre träd. I resultatet visas att ingen av gårdarna innehöll storlekskategorin *stora träd 20–40 m* och endast de äldre gårdarna innehöll *mellanstora träd 10–20 m*. Robinson (2011 ss. 30–35) skriver att träden spelar en viktig roll för skapandet av intima rum med hjälp av sina trädkronor, men att detta främst görs av mindre träd, vilka här tolkas som storlekskategorierna *prydnadsträd 2–5 m* och *små träd 5–10 m*. Han förklarar att större träd, här tolkat som *mellanstora träd 10–20 m* och *stora träd 20–40 m*, snarare tenderar att skapa rumsligheter tillsammans med byggnader. Persson och Persson (1995 s.10) skriver att en av anledningarna till varför funktionalismens bostadsgårdar upplevdes så lyckade var att hus och stora träd samverkade och skapade behagliga rumsligheter. Mot denna bakgrund kan konstateras att intima, mindre rum skapade av mindre träd är tänkbara på både de nya och gamla gårdarna, men att rum skapade av en samverkan mellan stora träd och hus endast är möjliga på de äldre gårdarna, då ingen av de nya gårdarna innehöll träd över 10 meters höjd.

Stora träd kräver ofta en större bredd på bostadsgården för att inrymma sina kronor, vilket försvårar möjligheten att använda dem på mindre bostadsgårdar. På dessa kan en begränsad markyta och ljustillgång hämma trädets utveckling. På sikt skulle också den större trädkronan skapa sämre ljusförhållanden på gården. Detta kan vara en av flera möjliga, anledningar till att det är få träd över 10 meters höjd på de mindre bostadsgårdarna.

De gårdar som erbjuder flest typer av rumsligheter tillhör kv. Birka och kv. Mjösäcken. Ju fler typer av rumsligheter som erbjuds desto fler val av rekreationsytor får den boende. På de nya gårdarna finns få omslutande rum med tre till fyra sidor formade av *buskage över ögonhöjd*, till skillnad från de äldre gårdarna där rumsbildningarna förekommer på tre av tre gårdar. Denna typ av rumsbildning skapar de mest intima och skyddade rummen. Slutsatsen är att de nya gårdarna på grund av brist på omslutande rum med tre till fyra sidor erbjuder sämre möjligheter till enskilda, rekreativa upplevelser.

Metoddiskussion

I en jämförelse mellan gårdar byggda på femtiotalet och 2010-talet kan man konstatera att vegetationen givits olika tid att utvecklas. Tiden sedan plantering påverkar framförallt resultatet för växter som tar lång tid på sig att nå fullvuxet tillstånd. Detta gäller speciellt vedartade växter exempelvis träd där vissa kan ta år på sig att nå full form, till skillnad från exempelvis perenner och annueller som når full storlek under en säsong. Tidsskillnaden mellan gårdarnas byggår bedöms därför ha påverkat resultatvärden för träd då inventeringen gjordes efter nuvarande tillstånd. Det går att spekulera att de äldre gårdarna då fick en större andel stora, vedartade solitärer än de relativt nyplanterade gårdarna, men att dessa om 20 år kan komma ”ifatt”. Men detta är något tidens gång får bevisa.

Mätmetoden med hjälp av Uppsala kommuns webbkarta gav ungefärliga värden. Mätvärdena kunde gjorts mer exakta genom att mäta på plats med hjälp av måttband, eller genom att inventera på plats och överföra till en mer noggrann

programvara som exempelvis Auto CAD. Då alla gårdar uppmättes på samma sätt med lika noggrannhet, och värdena sedan omvandlades till procentform, bedöms den valda metoden vara god nog för resultatdiskussionen då det var växternas procentuella förekomst som jämfördes.

Valet att jämföra gårdarna i dagsläge istället för att inventera vegetation efter ritning gjordes för att se hur det färdiga, planterade resultatet verkligen ser ut och undvika att basera undersökningen på en fantombild. Studien hade mycket väl kunnat genomföras med hjälp av ritningar och planteringsplaner, men då hade klassificeringen av växter i storlekskategorier varit tvungen att utgå ifrån en uppskattning av förväntad sluthöjd, snarare än faktisk sluthöjd. Detta skulle snedvrida de procentuella uträkningarna av storlekskategorier på gårdarna och därmed skulle resultatet i studien inte motsvara verkligheten.

Valet av bostadsgårdar påverkar direkt resultatet. Gårdarna byggda under femtiotalet ligger i utkanten av stadskärnan medan de nybyggda bostadsgårdarna är lokaliserade närmre stadskärnan. Klings (2013 ss. 240–241) konstaterande att de senaste decenniets förtätning av innerstadskärnor har resulterat i en mindre andel kvartermark avspeglas direkt i studiens resultat. I resultatet visas att de nybyggda gårdarna inte bara har lägre värden på total area men också på andel vegetation. Ett val av gårdar inom lika perimeter från stadskärnan skulle kunnat resultera i ett mer likvärdigt resultat. Efterkrigstidens bostadsgårdar är dock välkända för sina generöst tilltagna ytor, vilket styrks av Klings (2013 s. 241) benämning av dessa som ”stora” och ”svepande”. Oavsett perimeter ifrån stadskärnan är jämförelsen intressant då den speglar två olika sätt att skapa flerbostadshusens utemiljöer.

Även om studien hade sitt fokus på bostadsgårdarnas innehåll av olika typer av vegetation, och inte gårdarnas totala area i sig, kan det som parantes vara intressant att kommentera att bostadsgårdens totalarea direkt kan komma att påverka hur stor procentuell andel av ytan som är täckt av vegetation. Det kan tänkas att det på bostadsgården alltid går åt lika mycket area till driftsytor som exempelvis gångvägar, cykelparkering, källartrappor med mera. Om så är fallet kommer mindre bostadsgårdar per automatik ha en lägre andel grönyta än de större. Likväl är denna typ av nya gårdar med mindre plats för vegetation en realitet och en utmaning för dagens landskapsarkitekt.

Referenser

- Andersson, T. (2013). 1920 – 1990. I: Hallemar, D. & Kling, A. (red), *Guide till svensk landskapsarkitektur*. Stockholm: Arkitektur Förlag AB i samarbete med forskningsrådet Formas, ss.225–238.
- Berglund, U. & Jergeby, U. (1989). *Uteliv: Med barn och pensionärer på gård och gata i park och natur*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.
- Berglund, U. & Jergeby, U. (1998). *Stadsrum människorum – att planera för livet mellan husen*. (Serie Stad & Land nummer 153). Stockholm: Byggforskningsrådet.
- Boverket & Naturvårdsverket (2000). *Planera med miljömål! En vägvisare*. Karlskrona: Boverket; Stockholm: Naturvårdsverket. Tillgänglig på internet: <http://www.boverket.se/sv/om-boverket/publicerat-av-boverket/publikationer/2000/planera-med-miljomal--en-vagvisare/> [2015-05-06]
- Bucht, E. (2000). Per Boierth (1889-1970), Carl Fredby (1909-98), Eric Laufors (1916-). I: Andersson, T., Jonstoj, T. & Lundquist, K. (red), *Svensk Trädgårdskonst under fyrahundra år*. Stockholm: Byggförlaget.
- Dee, C. (2001). *Form and Fabric in Landscape Architecture: A Visual Introduction*. London: Spon Press.
- Jallow, S. & Kruuse, A. (2002). *Kvalitet för människor, djur och växter: utvärdering av bostadsgårdarna i Västra Hamnen*. Malmö: Gatukontoret Malmö Stad. Tillgänglig på internet: <http://malmo.se/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Utbbyggnadsomraden/Vastra-Hamnen-/Samlade-skrifter-om-Vastra-Hamnen.html> [2015-12-04]
- Kling, A. (2013). 1990 – 2010. I: Hallemar, D. & Kling, A. (red), *Guide till svensk landskapsarkitektur*. Stockholm: Arkitektur Förlag AB i samarbete med forskningsrådet Formas, ss.239–247.
- Kristensson, E. (2003). *Rymlighetens betydelse: En undersökning av rymlighet i bostadsgårdens kontext*. Diss. Lunds tekniska högskola. Lund: univ.
- Persson, A. & Persson, B. (1995). *Svenska bostadsgårdar 1930–59 - miljökvalliteter för framtiden*. Stockholm: Byggeforskningsrådet.
- Robinson, N. (2011). *The Planting Design Handbook*. 2. Uppl. Surrey: Ashgate Publishing Limited.
- Torseke Hultén, K. (1987). *Bostadens trädgård* (Stad & Land: 59). Alnarp: Sveriges Lantbruksuniversitet Institutionen för Landskapsplanering och ALA/MOVIUM.

Kartverktyg:

Uppsala kommuns webbaserade kartverktyg. Tillgänglig på internet: <http://kartan.uppsala.se/cbkort?&profile=allman> [2017-12-12]